

ESSAY:

DEFFIEN F'RAHAL

Emmanwei F. Attard

B'dedika lid-deffiena taghna:
Haddiema wkoll!

Bil-pala f idu..... il-hin kollu jaghti fil-qabar! Thassartu miskin! Sar gharqan xraba, għax kien ilu sejjer bla xejn mistrieh... Dak hobžu! Beda jfakkarni fil-Princep Halmet u l-kliem li poġġielu f'fommu Shakespeare. Fl-istess hin hsibt u għedt, bejni u bejn ruhi, "Xi darba xi deffien bħalu — (min jaf min għandu jkun? Jaf ikun dan l-istess flien li hawn quddiemi f dan iċ-ċimiterju, f din il-għodwa ta' Luġu!) ikollu jiehu taħbita bħal din biex jagħmel gods minn dan għadmi... halli jagħmel il-wisa' għal xi katavru ta' xi qarib jew qariba tiegħi." B'għajnejn mohħi li ma jintemmux — mhux bħal dawġ materjali li għandi, li għad isiru trab, bħat-trab l-iehor tal-qabar li għad iserrahni — qisni bdejt nara l-gejjieni... Emmnuni, thassart bosta 'l dan għadmi — fosthom 'il dawn it-tlitt iswaba' li qegħdin iżommu l-pinna biex inkun nista' nikteb dan, il-lum, it-22 ta' Awissu, 1973. Bla hafna hsibijiet żejda u bi ftit jew xejn għożża, rajt deffien iwarrab u jwaddab 'l hemm 'il dan l-imsejken għadmi: id-deffien biežel wisq u dil-habta jidher imħabbat sew! Gismi qieghed inhossu jsir xewk xewk... B'daqs-hekk? Minn dan għad irrid nġhaddi, bħall-miljuni bla għadd oħra ta' nies — jekk, sa dak iż-żmien, niftiehm, ma ntemmx hajti mgharraġ f'xi ilmijiet fondi, mikul minn xi kelb il-baħar, jew mahruq u magħmul irmied u mqieghed f'xi urna bħal fi żmien il-qedem, kif għad jista' jsir ukoll fi żmienna.....

Lil dan id-deffien kont ilni nafu. Konna tfal fl-istess klassi ta' l-iskola tar-rahall. Qatt ma kien għadidieli minn mohħi li dan is-sabi mqarqaċ kellu jkun id-deffien ta' rahal twelidna jew li, x'wahda din, nista' jkun id-deffien tiegħi stess.... Kif stajt nobsru dan meta, wisq jasseb, li anqas huwa nnifsu ma seta' qatt għadidieli minn rasu li għad jaqbad dak il-lant?! Setghu kienu biss iċ-ċirkostanzi li ma hallewlu ebda triq oħra x'jagħmel hliet din ... Mhux hekk jiġri, bosta drabi fil-hajja taghna lkoll? B'taġħlim qatt ma ried jaf — tih jiġġerra u jilgħab barra, fit-toroq, fil-pjazza u sa fl-istess ċimiterju fejn illum qieghed jaqla' hobžu (tgħid dak kien l-ewwel sinjal tal-gejjieni tiegħu?) u xejn, xejn aktar ... X'aktarx ukoll, biex inkunu għedna kollox, li mohħu, imsejken, kien żurżieqa, ma jerfa' xejn u, allura, ra u fehem li dik kellha tkun

il-karriera tieghu. Xoghol li jkexkex 'il hafna u hafna nies — ibdew minni, l-ewwel wiehed! — iżda wiehed li jrid isir.... u minn xi whud.... Tigux tghiduli li hidmiet id-deffien m'hijjex sengha: trid sengha kbira biex tidfen sewwa u bil-galbu, wahda li trid ukoll kuraġġ ta' sur, bil-wisq iżjed minn dik, ngħidu ahna, ta' l-imghallem tal-forġa jew tal-bennej. Trid tkun tabilhaqq tal-qatgha għal dax-xoghol: għalhekk mhux kulhadd jinqala' għal deffien. Ii-haddied u l-bennej jehtieġu hafna immaginazzjoni biex jagħtu sura ahjar lil dawk il-hwejjeġ li johorġu minn taht idejhom: filwaqt li l-deffien, aktar ma jkun nieqes minnha, jew ahjar ngħidu, anqas ma thabbillu rasu u tghakksu, tant l-ahjar... Xoghlu x'aktarx li jwettqu b'aktar heffa u b'inqas tbatija... Niehu minni — ma kont qatt nirnexxi bhala deffien... Mhux biss għax nitwahnax u nistkerrah naqbad it-twiebet, tqal sewwa għax bil-katavri għadhom shah, 'friski'... jew hfief mhux hażin għax ikunu therrew u bi skeletri biss, iżda l-aktar għax l-immaginazzjoni li għandi żżommli idejja u riġlejja... Nitheddel għal kollox u jkolli xorti jekk ma naqax għaxi u nispiċċa b'lahmi u xahmi f'xi hofra mhejjija għal haddiehor.... Tabilhaqq immisshom biss titlagħli bhal dehxa li tmewwitli n-nervituri kollha — sensazzjoni bhal dik li għad irridu ngarrbu lkoll kemm ahna.

Tghidux li qieghed inkabbarha... Għalhekk, fost kollox, tant nammira lil Sweru (Assweru) imlaqqam Tal-Qajd — siehbi ta' darba fl-iskola tal-Gvern: jekk ma jinqala' għal xejn iżjed, għal deffien żgur li jkollna nnehhulu l-kappell! Bis-sabar kollu, b'dik harstu dehniya — wahda li għandha tnixxifna lkoll meta nqisu li l-fantasija f'it li xejn tjassru j'ew twerwru — arawh iwettaq hidmietu u jtemmha, qisu mhux hu.... Lest jagħmel l-istess xoghol — jidfen kemm-il wiehed kemm-il darba matulek ja jum, u saħansitra bil-lejl jekk tinqala' l-htieġa, illum, għada u pitgħada, sena wara sena. Siderja, il-qabla ta' hdejna, iġġib in-nies fid-dinja u Sweru Tal-Qajd jordom u jaħbi għal dejjem — f'koperazzjoni shiha mal-Mewt — 'il dawk li jhalluha.... u sejrini.... Kif, jum fost l-ohrajn, stqarr miegħi huwa nnifsu, bla xejn misthija, "Inbati l-ġuh jiena, marti u wliedi, li kellhom ma jmutux aktar nies, tifhimni sieheb?" Meta, bi tbissima mqanzha — tistgħu taħsbu, eh! — wegibtu, "Imma.... Swer inti għad trid tmut ukoll, tafx? Ghid isewwa, dal-hsieb ma jdahhlekx f'qoxortok?" ma taqtgħux biex reġa' harigħli? Bi tbissima sfiqa u naturali, qalli, "Naf, naf! B'daqshekk? Siehbi, deffien iehor, jagħmel miegħi u minni dak li xbajt nagħmel j'ien ma' haddiehor Imbagħad, wara kollox," issokta bid-daħka, "jien ma nkunx naf x'ikun qieghed isir minni... Il-mejtin la jitkellmu, la jaraw, la jifhmu u lanqas iħossu...."

Kollu minnu! Xi drabi noqghod nahseb wahdi: tghid dan Sweru,

wara kollox, joqgħod jahseb xi daqsxejn u jiżen x'ikun jagħmel — l-aktar meta jkun wahdu — huwa u jidfen, jaqla' l-katavri jew jagħmel borg minn ghadamhom? Kif jista' jifhem u fl-istess waqt jissokta sejer dik hidnietu u jterraq b'heffa ta' għażziela — għad għandu xi 45 sena — minn ġol-passaġġi ta' bejn l-oqbra, uħud minnhom imżejna b'monumenti sbieħ li jqimu l-flejjes it-tajba u oħrajn hekk u hekk, jew biss b'xorok umli kollhom hażiż, iżda koll mimlija minn ġewwa bil-miżerja tal-bnedmin, qisu mhux hu, qisu f'xi ġnien pubbliku, bħal Sant Anton jew Villa d-Este? Jista' jkun li, wara kollox, dan Sweru — u kemm-il Sweru u deffien iehor hawn fuq wiċċ din l-art jifhmu aħjar u aktar milli nifhmu ahna l-misterji ta' hajjet il-bniedem. Inhoss, li biex jaqtdi sewwa d-dmirijiet iebsa tabilhaqq ta' deffien wiehed jistenna li jkun jew bniedem ftit jew xejn bla qalb, jew nieqes mid-dehen — inkella jkun, ukoll bla ma jaf, għamla ta' filosfu mhux ta' min jarmih....

Dan Sweru Tal-Qajd (bin Lippu li, xi snin ilu kellu hanut tal-kafe' fil-pjazza tar-rahal' f'ġieħ is-sewwa, biex nagħtih li hu tiegħu — b'xejn ma rrid nonqsu! — la nista' ngħid li huwa raġel kiefer anqas wiehed belhani. Ajma jommi, hekk għidlu! B'dak leħnu, baritonali, b'par għajnejn itajru x-xrar u l-hin kollu jferfer idejħ f'wiċċkom — dawħ idejħ, iġibufi l-bard! — iġhaġġel iġharrafkom li, s'issa, qatt għadu ma qatel 'il hadd, ħlief xi ħaruf, beċċun, fenek jew jissokta jispara d-d'f-kors, qisu dak l-Ispanjol mill-Katalonja li darba smajt ipaċpaċ fuq mikrofonu "Barcellona, "Jiena l-ġlied nobogħdu, xbin, tiegħek nagħtihulek iżda tiegħi rridu, u ngħid li għandi ngħid jekk naf li jħanxruli għonqi barra... fħimtni?" Biss l-aktar haġa li tagħtih ġewwa tkun jekk xi hadd jiftillu jsejjahlu 'belhani'. Żgur li huwa aktar moħħu jilħaqlu mid-deffien li jsemmi Victor Hugo f'"Les Miserables". Oqogħdu żguri li jaasal biex iġħajjar lilna belhanin — la nitwerwru mill-mejtin, miċ-ċimiterji u, saħansitra mit-twiebet għadhom ġodda f'amanti, maħżuna għand xi kummissjonant u ma nibzġħux mill-ħajjin li kemm-il darba matul din ħajjitna iġħalltuna u jġħalluna. "Il-ħajjiena? Dawħ fost l-ħajjin issibuhom!" Ikollna nistqarru bla tlaqliq li... għandu raġun b'xex ibieġħ.... Mela, allura, nistgħu b'xi mod insejħu lil Sweru d-deffien bħala 'filosofu' — il-filosfu taċ-ċimiterju tar-raħal tagħna! — għalkemm mhux żgur qatta' ħames snin b'kollox isahħan il-bankijiet ta' l-iskola u, li laħaq tghallem daqs kemm għadu tghallem neputi ċkaġken milli għandi u li ommu għadha tiegħu l-iskola kuljum.... Minnu li skola ma tantx jaf għax għandu xorti jaf iħażzeż ismu — għalkemm jagħrafhom sewwa ċ-ċifri u jinqala' għall-kontijiet daqs l-aqwa skrivan tal-bank — irma jiena nqisu xi ftit filosfu. Mhux xi Spinoza jew Bertrand Russell, ejjew niftieħmu, — 'il bogħod minn dan! — iżda

bniedem b'mohhu hemm, jaf xi jrid, jaf x'nhuwa jagħmel, li jqis, jiżen u jkejjel kulma jagħmel u, fuq kolloxx, wiehed li ebda babaw, hares jew spirtu — minn dawk li, xi drabi, iwerwru lili u lil kemm-il skular, jew nies li jriduha ta' hekk — hawn f'dil-Gżira tagħna... Ghid lili, jew lil hafna minna, nishru wehidna ma' mejjet fil-kapella ta' xi ċimiterju, f'xi kamra mortwarja l-isptar jew ukoll fi djarna stess, madankollu, ma' xi qarib għażiż li jkun għadu kif halliena... Mela le? B.l-giri! Kif tispicċalna, kos, hux, kull arja li jista' jkollna, it-tagħlim u l-għerf, il-presopopea u l-prużunzjoni kollha fejn il-kadavru ta' xi hadd, imqarr kien missierna stess? Imma mhux Sweru Tal-Qajd! Lil habibi Sweru, idhku bija kemm joghgobkom, nibqa' nqisu wiehed minn dik il-kotra ta' filosfi tal-kampanja, bi ftit jew bla xejn skola kemm tridu, iżda m'imlija b'dak is-sens komun — li kif qal tajjeb wiehed għaref, ma huwa xejn komuni fost hafna bnedmin.

Jekk Sweru d-deffien huwa filosofu xejn ma hija anqas minnu martu, dik l-imghassa ta' Ziezi, bint Indri tal-Blażnaj, is-sagrستان tal-parroċċa. Ghidli ma' min tagħmilha u ngħidlek x'int! Tiskantawx li saret taħsibha bħalu wara hmistax jew sittax-il sena żwieg. Mara tal-gabra li ddu il-bejjiegħa tal-haxix ir-rahallu kollu biex tiffranka żewg milleżmi minn hawn u tliet milleżmi minn hemm, Tal-Monti, drawha wkoll smajt: jieħdu qatgħa jarawha għeja! Sweru lahaq heles, war-rab, heba — difen taht l-art, fi kliem iehor — min jaf kemm nies mir-rahallu li hallewna għal dejjem, imma... huwa (flimkien ma' Ziezi bis-sagrament imqaddes taż-Zwieg, m'hemmx għalfejn ngħidu) ma naqasx li jpatti għal dan billi għab fid-dinja mhux anqas minn għaxart itfal — tmien subien u gixt ibniet — Alla jberikom u jseddaqhom ... Ilkoll b'saħħithom, kolloxx ma' kolloxx sbieħ — l-aktar Giżwarda, il-kbira — u f'aptithom ngħid... Għandu raġun jithasseb Sweru meta jonqos xi daqsxejn ix-xogħol wahxi tiegħu.... Min jitmagħhomlu, imbagħad? Tgħallem bl-esperjenza li l-hajjin — hutu l-bnedmin, għajru — jahsbulu għall-għajxien biss jekk jehlishom minn huthom il-mejtin... la iżjed u la anqas: proposta li laqa' mill-ewwel. Kien għad kellu biss tmintax-il sena meta dahal deffien — sena wara żżewweg. Tant hu hekk li, jum minnhom, meta ltaqjna fil-hanut tal-kafe' ta' Fid:el l-Infidil (hekk ighidulu 'l dal-flien li lili missier Sweru kien wella l-hanut), Sweru hadni f'genb, u bejn boqqa nbid u oħra, tafu x'qalli? "Surmast, xogħolna huwa hekk meħtiegħ u indispensabbli (il-Bambin biss jaf kif kissirha dil-kelma!) li, f'xi epidemija (kif stradikaha wkoll lil dil-kelma!) — meta d-deffiena ma jkunux jistgħu jlahhqu max-xogħol — taf xejn inti li l-habsin jew is-suldati jkollhom jidfnu lill-mejtin?" "Ma niċhadx, Swer," għedtlu, "xogħolkom, għalkemm xejn sabiħ, huwa meħtiegħ fuq li meħtiegħ.... Allahares ma kienx hawn xi erba' bħalkom

f'din id-dinja msejkna taghna!" U xrobt ftit inbid — ghal ftit ma xer-ranix bid-daqqa — ridt ngħid bit-taptipa — li tañi fuq spallti. Dik idu felhana kesshitli demmi, imma dhakthielu, x'tagħmel? Hadt ir-ruh x'hin infridna. Donni għadni nħossha dik it-taptipa fuq spallti: fis-sewwa kekkxiti daqs li kieku kienet id id-destin li, għalkemm ma battietnix għal kollox, żgur li fakkrini f'dik hidmieta wahxija li għad trid tagħmel miegħi u minni dak li għamlet ma' tant u tant nies oħra. X'kull ħabib ikolli wkoll, nistħajjkom tghidu.... Imma x'tagħmel — niksru? Għaliex miskin, mhux proxxmu wkoll?

Lil Sweru d-deffien tar-rahal, m'lux wisq rajtu f'dawl iehor. Mis-sieru, Lippu — raġel ta' dawk it-tmenin sena jew hekk — kien hal-liena u lil Sweru rajtu fil-funeral tiegħu, liebes l-iswed u pulit. Din id-darba kien jakkumpanja biss, flimkien ma' martu u w'iedu. Kif għarrafni wara ħabibu Gakki ta' l-Imtentex, Sweru rrofta jkun id-deffien ta' missieru u għalhekk qala' lid-deffien ta' raħal qrib. Dakinhar, lil Sweru rawh iħares fil-vojt, kollu mibluġh, b'demgħa jew tnejn iġelbnu minn għa'nejh x'hin it-tebut tniżżel fil-qabar tal-familja. Ma rridx ninsa ngħarrafkom li Sweru — wara xi sentejn li "lahaq" id-deffien tar-raħal — ma naqasx li jixtri qabar u ordna anġlu għarkobbtejh, taħt kruċifiss, kollu mbikki jħares lejn is-sema u b'Idejh it-tnejn juri l-irħama tal-qabar, bl-ismijiet ta' xi qbara mejtin fuqha: ġmiel ta' monument li, oqogħdu fuq kliemi, swielu kemxa... Tistagħgħbux: l-ewwel qabar, b'monument sabih u kif jixraq, f'kull ċimiterju, għandu jkun tad-deffien tiegħu. Hekk imur! Intant, dejjem skond Gakki, għalkemm Sweru ma riedx jkun hu li jidfen 'il missieru, xorta waħda fl-aħħar mill-aħħar ma ħamilx ma jaqbadx il-pala u.... jiffa' kotx trab fuq it-tebut qabel ma qabru ġie mkahħal għal kollox. Tarawx, kienet id-daqqa ta' l-aħħar — id-daqqa ta' l-imghallem! ta' deffien li hu.

INFAKKRU...

Bħalma għamilna fl-ewwel ħarġa ta' IL-MALTI tas-snin ta' qabel — issa wasalna fit-52 sena — infakkru lil dawk il-membri akkademiċi jew imsejbin fir-rivista li qegħdin lura fil-ħlas biex ifittxu jiskuntaw id-dejn li għandhom. L-ispejjeż kibru waqt li d-dħul ta' flus baqa' li kien u, għalhekk, ma jistax ikun li wieħed jibqa' jirċievi IL-MALTI gratis meta l-Akkademja qed tiffle minnu somma kbira kull sena.

Dawk li ma jixtiequ jirċievu aktar għandhom għallanqas jgħar-rfuna billi jċemplu lit-Teżorier f'Numru 40733 jew jiktbulu d-dar f'Nru. 24, Triq il-Ferrovija, B'Kara.

Min iħallas m'għandux jibgħat Postal Orders għax dawn iġibu inqas flus Maltin imma, minflok, jibgħat bolil tal-5 milleżmi.